

ॐ

વસન્ન તિગ્ગકા.

નિન્દે સ્તુવે કદિ નિપુણની નિથયેજ્ઞા,
લક્ષ્મી વસે ના વસે તદ્ ની હુડેના;
થાયે કદી ભરણુ આજ યુગાંતરંથી,
ન્ય.યે ન પાદ ચળશે, નરવીર તેથી.

શ્રી. ના. ક.

હોળીના તહેવારોનો હેવાલ.

લેખક :—

શાસ્ત્રી ન.થલ (વિ. મોહનલ ઝાંસ. બી.એ.

કિંમત દોઢ આનો.

डोंगरे का बालामृत

VAIDYA

डोंगर यांत्रे बाळामृत फार मधुर असल्यामुळे मुलें होसेम घेतात.
 वटवी किं. १२ आणें. ट. सं. ४ आणें.
 के. टी. डोंगरे कं. निरगाव—मुंबई

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૨૩૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ હોળાના તરેવારોનો
સરેવાળ

વિષય ૬૨:૪૩ હોળા

કર્મચોવાધિકારસ્તે માં પાછેપુરુશંચન । શ્રી. મ. ગી.

હોળોના તહેવારોનો હેવાલ.

“(શાસ્ત્રાધાર, પૌરાણિક કથા, પ્રસ્તુત કવિતાઓ તથા સામાજિક સ્થિતિ સુધારણા સહિત.)

કર્તા,

શાસ્ત્રી નાથજી (વ. મોહનજી વ્યાસ. બી.એ.

માજી હેડમાસ્ટર બાટીઆ. બા. ર. વિદ્યાલય.

આવૃત્તિ પહેલી, પ્રત ૩૦૦૦.

મુંબઈ.

છાપખાના-મરાઠી મિત્ર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, નં ૩૮૮ ઠાકુરદ્વાર

પાલવરોડ મુંબઈ.

પ્રિન્ટર: ગોપાળરાવ દાજબા દળવી.

પ્રકાશક:-એન. એમ. વ્યાસ, બી. એ.

માવજી સુંદરજીનો માળો, હોળી ચકલા, ફોટ. મુંબઈ.

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન.)

કિંમત દોઢ આનો.

विद्याविश्वविद्यालय
मुंबई

पृ. ४३ होल
५५५

**TIME SAVED IS MONEY GOT, YEAR SAVED
IS LIFE INCREASED**

*Don't fail to read this handbook before appearing for
your Terminal or Annual examination.*

**READ IN RECESS AND PASS IN
SANSKRIT.**

*With a special treatise of Sanskrit idioms, idiomatic
phrases, proverbs, sayings &c.*

**PREPARED FOR HIGH SCHOOL AND COLLEGE
STUDENTS.**

By

SHASTRI N.M. VYAS, B. A.

*Formerly the HeadMaster of the B. B. R. V. Now the
Senior Sanskrit Teacher of the Esplanade H. School and
Joint-Senior Sanskrit Teacher of the New H. School
Bombay,*

PRICE 3 ANNAS ONLY

This book will be had at the University
Man lap of different centres & of welknown
booksellers of Bombay & other centres or
from the author, at Mavji Sunderji's Holi
Chakla, Fort, Bombay, before the 20 th Inst.

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુકદાચન । શ્રી. મ. ગી.

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

હોળીનાં તહેવારોનો હેવાલ.

૧. હોળીના તહેવારોના દિવસો.

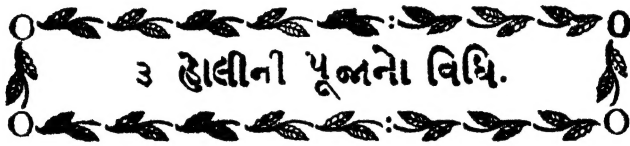
આ તહેવારો હિંદુઓના ફાગણ માસમાં આવેછે. જેવીરીતે દિવાળીના તહેવારો વિક્રમ સંવતના નવા વરસનું મૂળ છે. તેવીરીતે શાલિવાહનના નવા ઐત્રીશકનું મૂળ હોલીના તહેવારો છે. હોલીની અગાઉ આઠ દિવસ પહેલાં હોળાષ્ટક બેસેછે. ત્યારથી અગ્નિની વર્ગમાં નાના-મોટામાં મસ્કરી તથા અપશબ્દોના ઉચ્ચાર કરવાની રાજવાત થાય છે. આ હોળાષ્ટકમાં હિંદુઓ પોતાનાં શુભકામો ધણાંખરા કરી શકતા નથી. આપણામાં બે વાયદ્ય ગણાય છે. “હોળી દીવાળીના વાયદા, વાતો-કરતાં વીત્યા; જેઓએ તે સાચવ્યા, તેહ જગતમાં જીત્યા.” કાઠીયા-

વાદ તરફ ફાગણ શુદ્ધ ૧૪ ની કમળા હોળી થાયછે. પુનમનો દિવસ હોળીનો ગણાયછે. પડવાને ધૂળ પડવો, ટાઢા પુરણ વસંતારંભ અથવા દ્રાક્ષોત્સવનો દિવસ ગણવામાં આવેછે. બીજને દિવસે રંગ વગેરેથી શિષ્ટાચાર થાયછે. ૧૬ પ ને રંગ પાંચમ ગણીછે. આ પ્રમાણે આગળ પાછળના હોળીના દિવસો વિસ્તાર પામેલા છે, માટે લોકોના મનને આગળનો લાંબો ઉત્સાહ આપનારા છે, તેમજ તોફાની મનુષ્યોને તોફાનના ચક્રોળપર ચડાવનારા છે.

૨. આ તહેવારો વિષે શાસ્ત્રાધાર.

ફાગણ શુદ્ધ ૧૫ મન્વાદિ નિથિ છે. તે તિથિ સૂર્યોદય સાથે વરેલા થવાય છે. તેને દિવસના પૂર્વ ભાગમાં હોય તે ભાગની લેવી. આ પુનમના ભાગને હોળિકા કહેવામાં આવેછે. જો આ પુનમ ભદ્રારહિત હોય તો પ્રદોષ કાળની લેવી. બીજે દિવસ પ્રદોષ કાળની હોય તો પહેલે દિવસે ભદ્રાદોષ હોવાથી બીજા દિવસની લેવી. બીજે દિવસે પ્રદોષ કાળે તિથિનો સ્પર્શ ન હોય અને પૂર્વ દિવસે પ્રદોષ વખતે ભદ્રાછતાં જો બીજે દિવસે પુનમ સાગત્રણ પહોર અથવા તે કરતાં કંઈક વધારે હોય અને તેને બીજે દિવસે એકમ વધતી હોય તો બીજા પુનમને દિવસે પ્રદોષવાળી એકમમાં હોળિકા પ્રકટાવવી તથા પૂજન કરવું. જો પહેલા કહેલાં પ્રસંગમાં એકમનો ક્ષય હોય તો પ્રથમ દિવસે ભદ્રામાંજ હોળી પ્રદીપ કરવી. આવીરીતે આ તિથિનો જ્યોતિષ શાસ્ત્રપ્રમાણે યરાબર પર્વકાળ લક્ષમાં લઈ હોળિકા પ્રગટાવવી. પ્રદોષ

કાળે અથવા સાયંકાળે હોળી પ્રદીપ કરવી એ સર્વ શાસ્ત્રોતો મત છે, પણ દિવસે પ્રગટાવવી એ સર્વ અન્યોથી વિરુદ્ધ છે. હોળીનું પૂજન ભોજન કરીને પણ કરાય છે, અને તેમ કરવું યોગ્ય છે. કેટલાએક હોળીનું પૂજન કરી પછી ભોજન કરે છે, પણ તેમને નિયમ પ્રમાણે ભોજન અથવા પૂજનનો કાળ શાસ્ત્રથી મળતો નથી. આ હોળિકાનું પૂજન ચંદ્રગ્રહણ હોય તો વેધમાં પણ કરવું ગ્રહણ અસ્તોદય છતાં બીજો દિવસે એટલે ગ્રહણને દિવસે પ્રદોષવખતે પુનમ હોય તો ગ્રહણમાં જ પૂજા કરવી. પ્રદોષવખતે પુનમ ન હોય તો પ્રથમ દિવસે પૂજા કરવી.

સુકાં લાકડાં, છાણાં વગેરેનો ગંજ કરી તેમાં ઢુંઢા રાક્ષસીને પ્રસન્ન કરવાનો સંકલ્પ કરી અગ્નિ પ્રગટાવવો. આ અગ્નિની સોળ ઉપચાર સહિત પૂજા કરવી. એ વખતે અગ્નિને ચાર પરિક્રમણ કરી જેમનો જેવો મત હોય તે પ્રમાણે નિઃશંકપણે લોકોએ ઇચ્છાનુસાર ગાયન હાસ્ય તથા ભાષણ કરવાં જ્યોતિર્નિબંધઅંધમાં શુદ્ધ પાંચમથી વદ પાંચમ સુધી પંદર દિવસો પર્યન્ત દસ દિવસો ઉત્તમ તથા અનંતપુણ્ય આપનારા કહ્યા છે. તેમાં છાણાં તથા કાષ્ઠની ચોરી કરવાનું પણ કહ્યું છે. ચાંડાળ તથા સુત્રાવડીના ઘરમાંથી બાલકની પાસે અગ્નિ મંગાવી હોળીને દિવસે ગામની બહાર અથવા મધ્યમાં કાષ્ઠ વગેરે સળગાવી ભડકો કરવો. રાજઓએ વાજત્રો વગડાવી સ્નાન કરી શુદ્ધ

મઈ તથા દાનદઈ હોળી સળગાવવી. પછી તે હોળીને દુધ લી વડે
 ળાંટી નાળીયેર તથા ખીજોરાંનાં ફળ વહેંચવાં. લોકો આ દિવસે અપશબ્દો
 મોલેછે, નાચેછે, ગાયછે તથા ઠટ્ટા મસ્કરી કરેછે તેને લીધે દુ'ઠા રાક્ષસી
 પ્રસન્ન થાયછે, એવી અસલથી માન્યતા ચાલી આવેછે, પરંતુ તેમાંથી
 ઓછું કરાયતે ઓછું કરવું, એ સમય વિચારનાર સજ્જનોની ફરજ છે. પ્રાતઃ -
 કાળે એટલે એકમને દિવસે ચંડાળને જોઈને પછી સ્નાન કરવાથી પાપ,
 મનની પીડા તથા રોગ ઓછા થાયછે, એવું લોકો માનેછે. સર્વ પ્રકારની
 શાન્તિમાટે નાહી ધોઈને હોળિકાની ભસ્મ લગાડી તેને નમસ્કાર કરા-
 વછે. હોળી, ગ્રહણ, વૈશાખ વદ અમાસ, અવન, સંક્રાન્તના બે દિવસ,
 શ્યવને બાળવાનો દિવસ અને એની જોડના ખીજ દિવસો શુભ કર્મોમાં
 તજવાને શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. કાગણની પૂનેમને દિવસે પુરુષોત્તમ ભગ-
 વાનને હીંડોળાપર બેસાડી ઝુલાવવા અને તેમનાં દર્શન કરવાથી વૈકુંઠ -
 ધામ મલેછે.

કાગણ વદ એકમને દિવસે વસંતઋતુના આરંભનો ઉત્સવ કરવે
 તે તિથિ બે દિવસમાં વહેંચાયતી હોય તો, પહેલા દિવસની સૂર્યોદયને
 વરતી લેવી. એ દિવસે તેલ ચોળીને નાહાવું, અને આંખાનો મ્હોર
 ખાવો. એનો વિધિ એવો છેક જાણથી લીપેલી જમીનપર આસન
 પાથરી બેસવું અને સુવાસિનીના હાથથી ચંદન તિલક તથા આરતી
 કરાવી ચંદન સાથે આંખાનો મ્હોર ખાવો.

કાગણ વદ ખીજને દિવસે દેશ અથવા ગામનામાલીકે વિશાળ જગામાં
 સુશોભિત ખીજાનાં પથરાવી ઉત્તમ આસને બેસી, નગરવાસી તથા ગામ-
 વાસીઓને એકઠાં કરી તેઓ પરસ્પર યુક્તા અન્ન વગેરે સુગંધી

પદાર્થો જાંટ તેવો ઉત્સવ કરવો તથા નૃત્ય ગીત અને વિનોદ કરવો.
આને નવાં પરણેલાં જોડાંઓપાસે હોળી પૂજન કરાવવાનો કેટલેક
ઠેકાણે રીવાજ છે. આજથી શીતકાળ પુરો થઇ વસંતનો આરંભ
થાય છે.

૪. આ તહેવારો સાથે વૈદકનો સંબંધ.

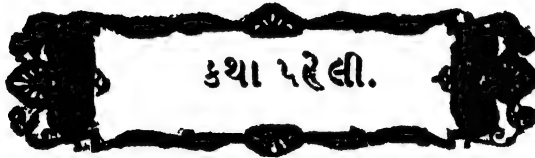
આ તહેવારો પછી વસંતઋતુ આવે છે, એ વાત જણાવી છે.
આ ઋતુ પદાર્થોમાં મધુરપણું ઉપજાવનાર છે, સિન્ધુ છે, અને કફનો
વધારો કરનાર છે. આ વસંત ઋતુમાં વ્રમનનાં ઓસડ લેવાં. નાકમાં
ઔષધનાં ટીપાં નખાવનાં. મધની સાથે હરડે ખાવી. કસરત કરવી
અને શરીરે ચૂર્ણ ચોળાવવાં. કફને મટાડે તેવા ઔષધના કોળીયા ખાવા
જુદી જુદી જાતના ઘઉં, મગ, જવ, સાડી ચોખા વગેરે ધાન્યો ખાવાં.
ચંદન કેસર અને અગરનો લેપ કરવો તથા જે પદાર્થો રક્ષ, તીખા,
ગરમ અને હલકા હોય તે સેવવા. મીઠું ખાટું અને ચિકાશવાળું ઠઠીં
ખાવું નહિ. દિવસે સુવું નહિ. વ્રણી વારે પચે તેવી ચીજો ખાવી
નહિ તથા આકળનું સેવન કરવું નહિ.

ઉપરની વૈદકસંબંધી વાત લક્ષમાં લેતાં ધાણી, શેકસા ચણા વગેરે
હલકાં તથા જલદી પચે તેવાં ધાન્યો આ તહેવારોથી ખવાય છે, એમ
મૂલ્યવવા હોળીથી તેવા પદાર્થો વપરાય છે. વસંતઋતુ શૃંગારિક ઋતુ
હોવાથી આડપાનકુશ વગેરેની શોભાની વૃદ્ધિ સૃષ્ટિસૌન્દર્યમાં જોવામાં

આવેછે. વરો પહેરવામાં પણ ફેરફાર થાયછે. તેનો સંબંધ આ તહેવારે
મૂલ્યવેછે. એવી જાતના વિશેષ પ્રસંગો વર્ણવવામાટે આ ચાલુ વિષય
નથી, એમ ધારી આ તહેવારોની ઉત્પત્તિ માટેની પુરાણ કથાઓ કેવી
કેવી છે, તેનું હવે પછી અવલોકન કરવામાં આવશે.

૬. હોળી સંબંધી વાર્તાઓ.

આ તોફાની તહેવારે કેમ ગણાયછે, તેને માટે પદ્ય પુરાણ, ભાગવત
પગેરે સ્થળોમાં પુરાણ કથાઓ છે, તેમાંની ત્રણ કથાઓ નીચે
પ્રમાણે છે.

હુંદા નામે રાક્ષસીએ શિવનું આરાધન કરી એવું માગી લીધું હતું
કે તેને કોઈ દેવ તથા માણસો દિવસેકે રાત્રિએ મારી શકે નહિ. અ,
રાક્ષસીને મરણનો ભય મટવાથી સૌને માસ આપવા લાગી તેથી તેને
કહ્યું કે તને છોકરાંઓ મારશે. આ યુક્તિ વસિષ્ઠ ઝુનિયે કરી હતી.
તેથી તે રાક્ષસી નાનાં મોટાં છોકરાંઓને મારી નાખવાં તથા હિરાન
કરવા લાગી. તેનાં આવાં ક્રૂર કામોથી છોકરાંઓનાં માઆપો

અયલીત થઇ ગયાં; પરન્તુ સમજણાં છોકરાંઓને ખબર પડીકે તે છોકરાંઓને હુથે મરી શકે તેમ છે. માટે તેઓ એ એક મોટા ખડો ખોદી તેમાં તેને જીવતી બાળી દેવાનો વિચાર કર્યો. બ્યારે તે સાયંકાળે ઝાંઝા પુંજ અંધારામાં છોકરાંઓને હેરાન કરવા નીકળી ત્યારે તેઓએ તેને અસહ્ય ગાળો તથા અપશબ્દો કહેવા માંડ્યા; તેઓની યુમો તથા અપ-શબ્દોથી કંઠાળીને જેવી તે ખાડામાં બરાઈ પેડીકે તરત તેના ઉપર કાંટા, જાણાં, ઘાસ, લાકડાં વગેરે બળતા પદાર્થો નાંખી તેને સળગાવી મુકી. એ પ્રમાણે તે દુંઢા રાક્ષસીનો નાશ થયો, એવી પદ્મપુરાણની કથા છે, તેને આધારે આ તહેવારોમાં તેવી જાતનું તોફાન આવે છે.

પ્રલ્હાદ પ્રભુનો પરમ ભક્ત હતા. તેને તેના પિતા હિરણ્ય કશિપુએ મરાવી નાંખવા અનેક પ્રયત્નો કર્યા, પરન્તુ તેમાં તે કાવ્યો નહિ. ત્યારે તેની બેને કલ્પું હું સતી છઉં, માટે આ છોકરાને ખોળામાં લઇને બેસુ અને તમે મારી આસપાસ મદુલી કરી તેને જાણાં લાકડાં વગેરેથી સળગાવી મુકો, એટલે આ છોકરો બાળી જશે અને મને કંઈ થશે નહિ પછી તેના કહેવા પ્રમાણે કરવા માંડ્યુ પરન્તુ તેના કર્મથી નારાજ થયેલાં છોકરાંઓ તથા મનુષ્યો તેને ગાળો દેવા લાગ્યાં અને તે છોકરાને બાળવા જતાં પોતેજ બાળી મુઈ અને પ્રલ્હાદ પ્રભુ પ્રતાપે એવાને એવો બહાર નીકલ્યો.

કથા ત્રીજી.

એક દૌહિક કથા એવી છે કે એક ગામના નગર શેઠને એક ખોટી પુત્રી હતી, તેનું નામ હોળિકા હતું. તે ધણી રૂપાળી તથા લાડકેડમાં ઉછરેલી બાળિકા હતી. પરન્તુ તેને પરણ્યા પછી થોડા વખતમાં તે વિધવા થઈ હતી. તેના ઘરમાં અતિશય કલેશ થઈ પડ્યો હતો. તેનાં માઆપને જીવાન થતી પુત્રીને સાચવવાની નિરન્તર ચિન્તા થયા કરતી. સમય જતા તેનું ચૈવન વધવા માંડ્યું, તેવામાં તેના ઘરના સામે એક રજપૂત આવીને રહ્યો. આ બાળ વિધવા પોતાની ખાનદાની સાચવીને કુળના ઉચ્ચ ધર્મપ્રમાણે પોતાનું પતિવ્રતાપણું જાળવતી હતી. પરન્તુ પેલા પ્રપંચી રજપૂતની વાસનાઓ તેના દર્શનથી બગડવા માંડી હતી. તે હોળિકા ઘર છોડીને એકલી જઈ શકતી નહતી. તોપણ જ્યારે તેની મા અથવા કોઈ બીજી ઘરની વડીલ સ્ત્રીની સાથે દેવદર્શનમાટે જતી ત્યારે તે રજપૂત તેની નજરે પડવા અથવા તેની પાસેથી પસાર થઈ પોતાનો મનોભાવ દર્શાવવા ચુકતો નહિ. તેમાં તે શરવાતમાં જરાપણ ઉત્તેજન પામ્યો નહિ. હવે એવું બન્યું કે તે ગામની બહાર એક જોગણ રહેતી હતી તે જંગમંત્ર તથા દોરાધાગા કરવામાં હુશીઆર હતી. તે પાસેની રજપૂતે રોજ જન્મા માંડ્યું અને જ્યારે તે જોગણની સાથે તેનો નાતો બંધાયો ત્યારે તેણે પોતાના મનની ઈચ્છા પ્રગટ કરી. તે જોગણે તેને સહાયતા આપવા કહ્યું. ત્યારપછી તે જોગણે તે નગરશેઠને ઘેર

આવરે આવરે અનેક બહાને શરૂ કર્યો. એક વખત તે હોળિકાને
 પેટમાં ચુંક આવવા માંડી અને શરીર બહુજ અસ્વસ્થ થવા માંડ્યું.
 તે વખતે ઘણા વૈદાનાં ઔષધો કરતાં આરામ થયો નહિ, ત્યારે તે
 જોગણે મંત્રેણું પાણી લાવીને તેને પાચું તથા ભરમ લગાડીને તેનું
 શરીરને આરામ કર્યો તેથી ઘરનાં સઘળાં માણસો તેના પર બહુજ ભાવ
 રાખવા લાગ્યાં. અને તેનો વિશ્વાસ વધતો ગયો. તે અંધાર નગર તે
 હોળિકાને ઝુંપડે તેડી જતી અને તેના મનને આનંદ થાય તેવી તજ-
 વીજ રાખતી. આમ વખતના બહેન સાથે તે જોગણે હોળિકાને તે
 રજપુતના સમાગમમાં આણવા માંડી અને એક વખતે તે બન્નેની વચ્ચે
 પ્રેમબંધન થયું. તે હોળિકાનાં માબાપ તદ્દન અજ્ઞાન હોવાથી થોડો
 વખત કંઈ તે વાતની કાંઈને ખબર પડી નહિ, પણ પાપની પ્રપંચી
 વાસનાઓ વિશેષ જાગવાથી એક વખતે તે બન્ને જણાંએ નિશ્ચય કર્યો
 કે તે જોગણે માત્ર તેમના પાપની સાક્ષી હોવાથી તેનો નાશ થવો જોઈએ.
 તે મસલત પ્રમાણે એક સાંજે તેઓ તે ઝુંપડામાં ગયાં અને જોવી તે
 જોગણે ઉંધી ગઈ કે તરત તેમણે તે ઝુંપડાને આગ લગાડી સળગાવી
 દીધું. તે દિવસે ફાગણ શુદ્ધ પુનમ હતી. જ્યારે તે ભડકા થયો ત્યારે
 ગામનાં માણસો તથા છોકરાંઓએ બુમો પાડી. તે જોગણના કાવાદાવા
 જાણતાં હોવાથી અપશબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યો. એટલામાં નગરશેઠને ત્યાં
 પુત્રીની શોધગાત ચાલી અને તેઓ અંધાર નગર તે છોકરીને જોઈને પાસે
 જવા દેતાં હતા તે ત્યાં તપાસ કરી તે ઝુંપડું બળી ગયું હતું. તેથી તેઓ એમ
 સમજ્યાં કે હોળિકા પણ તે અગ્નિમાં બળી ગઈ હશે. ગામમાં હાહાકાર થઈ
 રહ્યો અને ત્યારપછી તે ભલી બાળવિધવા હોળિકા બળી મુઠ તેને શીષે
 તે દિવસ હોળિકાનો મનાવા લાગ્યો. આ એક લોકિક દંતકથા છે.

આ કથાઓને આધારે આવે રીવાજ લોકોમાં પ્રચાર પામ્યો હોય તો તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. લોકો અનેક કારણોથી નવા નવા રીવાજો અમલમાં મુકતાં આપણે જોઈએ છીએ. તેવીરીતે કદાચ આ તહેવારો ધર્મની સાથે સંબંધ ધરાવતા હસ્તીમાં આવ્યા હોય એમ માની શકાય છે. બીજી જાતોમાં પણ કેટલાક તોફાની તહેવારો છે, તે આપણી અજ્ઞાનતામાં નથી, પરંતુ આપણા તહેવારો તો મનુષ્યજાતિમાં હાલના વખતમાં વિશેષ હલકા પાડનારા છે.

૬. આ તહેવારોની જુની તથા નવી રીતો.

આ તહેવારો માટે એટલું કહેવું જોઈએ કે આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં જેટલું તોફાન, ગાળાગાળી તથા મસ્તામસ્તીનું વાદળ હતું, તેટલું હાલ રહ્યું નથી, પણ મોટો સાપ જતાં જેમ મોટા લીસોટા રહે તેમ હજી તે તોફાન એકદમ આશુ થઈ ગયું નથી. અસલના લોકો જોરાવર તથા વિશેષ જંગલીપણું ધરાવતા હોવાથી આ તહેવારોમાં લોકોમાં રાડરંજડ વિશેષ જગાવતા હતા, પણ રંગોપાછળ ખર્ચ કરવામાં અને વસ્ત્રો ખગાડવામાં રહેજ વિશેષ સમજણા હતા. હિંદુલોકોમાં કેટલીક અંધ પરંપરા એવીરીતે આવે છે કે તેમાં ફેરફાર કરવાની કળનાર પુરુષોને અનેક કાંફાં મારવાં પડે છે અને કેટલીકવાર તો હિંમતપણુ હારી જવાનો વખત આવે છે, તેમ છતાં જે વીરો વિદ્યો સામે અડગ રહ્યા છે તેઓ સુરણનાં અક્ષરોમાં કાતરાયા વગર રહ્યા નથી.

નાનો મોટો લોકસમાજ નવી રીતથી રંગોમાં નાણાં નાંખી હાથ જે
ખરબાદી કરેછે તથા અમંગળ અપશબ્દોમાં મળી મેળવેછે, તેમની
આગળ આ કષ્ટમય નવો જમાનો જખરહસ્ત જમરાજ જેવો જોર કરી
રહ્યો છે, છતાં આપણી આંખ ઉઘડતી નથી, એટલાં આપણા મંદ
ભાગ્ય છે; માટે તેજ પૈસા તથા તેટલો વખત ફોઈ કળા કુશળતા માટે
વાપરશે તો, હે દેશમાંધવો ! તમે ભવિષ્યની પ્રજામાટે ભારે ઉપકારક
નીવડશો. નાની મોટી સ્ત્રીઓ, નાના મોટા મનુષ્યોના મુખમાંથી જે
અપશબ્દોનાં ગાયનો સાંભળે છે, તે શું મહા પાપ નથી ? તેમાં કેટ-
લાકની માતાઓ, બેનો, દીકરીઓ તથા અનેક સગી સ્ત્રિયોનો શું
સમાવેશ નથી થતો ? આ દુષ્ટ રીવાજને દૂર કરવા જેજે મનુષ્યો બહાર
પડશે, તેઓ આજ નહિતો પાંચ વર્ષે પણ પૂજ્ય પુરોમાં લેખાશે, એ
વાત તો નિઃસંદેહજ છે. સુધરેલા દેશમાં પણ આ તોફાની
તહેવારોને લગતી બાબતો આપણે વાંચી છે, તથા સાંભળીએ
છીએ. “એપ્રિલફુલ” ના પત્રો એ આ રીવાજને લગતી બાબત છે,
પરંતુ આપણામાં ચાલતી રીતો તો અદ્ભુતજ છે, માટે આટલી માથાકુટ
કરવાની સુઝ પુરોને જરૂર પડે છે. કેટલાક સ્થાનોમાં “હસનાનું
કામ ખસવાનું” થાય છે. એટલે લોકો સાચેસાચા લડી પહીને મારામારી
કરી કોર્ટે ચડવા પણ ચુકતા નથી ! શું આ પ્રાચીન ગૌરવવાળા દેશની
દુર્દશા છે ! ધર્મને નામે ધર્તીગો તથા દેવને નામે દાનરકમાં જો કાંઈપણ
દેશમાં થતાં હોય, તો તેમાં આપણાદેશ હાલના જમાનામાં પ્રથમ પંકિતએ
ચુકાયા વગર નહિ રહે ! અફસોસને બદલે “શુભ્યાત્યાંથી ફરીથી બહો,”
એજ ઉત્તમ ઉપાય છે.

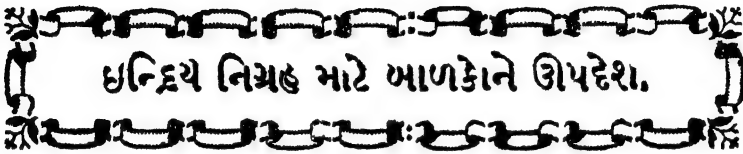
૭ હોળીનો હલકારો હઠાવવા વિષે.

સવૈયા.

દેશ ગયોને વેશ ગયો પણ હોળી તણા હલકારા હોય,
 નાના મોટા ભેગા લખતા ભાગ સહુનો તેમાં જોય,
 એક જમાને જોર હતું આ તહેવારોનું અતિ અમાપ,
 ઉઘમ કીધો વીરનરોએ તેથી ઓછું થયુંજ પાપ. ૧
 માનવનો આ દેહ ધરીને કરતા દૈસે દાનવ કર્મ,
 દેશ સ્વદેશે હીણા પડતા ખોતા દિસેછે નિજ ધર્મ;
 કેમ કરીઆ તોફાની તહેવારો પામે હસ્તી નાશ;
 તેહ વિચારો સુધરેલામાં ફેલાયાછે બહુ ચો પાસ. ૨
 દરેક વરસે સભા ભરીને આપે છે. તે ઊંચું જ્ઞાન,
 તોય પ્રજામાં વા ફેલાયો તેનું ઘટતું નથીજ તાન;
 આશા અમ્મર રાખી મનમાં ધીરજનો રાખો નહિ પાર,
 એક દિવસ પણ એવો આવે હિમ્મત તજશું નહિ લગાર ૩
 હોળીના રંગો રેડીને લાખો લુંટાયાં ઘરબાર.
 દીવાળીના ફટાકડાથી પૈસા પહોંચ્યાછે પોખાર;
 તેમ છતાં કરકસરે કાંઈ વિચાર ધારે હિંદુસ્તાન,
 પૈસા ઊંચાગે વપરાતાં હિંદુનું બહુ વધશે માન. ૪
 જે વીરો અહીં બહાર પડીને ઉગારશે અણસમજી લોક,

અમર નામના કરશે તેઓ, પુણ્યતથા કરશે એ થાક;
 શીવાને આ દેશ મહી જે પેઠાએ અજ્ઞાની કાજ,
 તેથી લાજે છે આ દેશે લોક તથા બહુ ઉચિત સમાજ.

શ્રીયુત નાથકવિ.

ધન્દ્રિયે નિગ્રહ માટે બાળકોને ઊપદેશ.

૫૬.

હોળિમાં નવકરશે તોફાન, બાળકો ભુલી નિજકુળ ભાન-ર-
 મુરખ માનવી વેણ વહેછે, તણ વિવેક વિચાર,
 ગાળ બોલતાં ગૌરવ માને, અનેક એહ ગમાર; હોળિમાં
 મનુજ દેહ આ આપ્યો કરવા, ક્રામ ઉચીત અપાર,
 ધ્રુવ જેવાને અનૂસરીને, સુધારવો અવતાર; હોળિમાં
 કમળ મુખ આપ્યું છે તમને, રામ ભજનને માટ,
 નેત્ર મહ્યાં છે પ્રભુ નિરખવા, છોડા અન્ય ઊચાટ, હોળિમાં
 શ્રવણ થકી સાંભળીને સર્વે, પ્રભુ ગુણોનું જ્ઞાન,
 નાક જાળવી રાખો જગમાં, મેળવવા બહુ માન; હોળિના
 હાથ દાનને માટે આપ્યા, પગથી તીરથ હોય,
 દશે ધન્દ્રિયો વશ કરવાને અવસરકે આ ખોય; હોળિના
 નાથ નીરંજન નીત્ય સમરવા, કરવા કોટી ઊપાય,
 જીવ શીવમાં ભેદ નથી એ, શાસ્ત્રમહી કહેવાય. હોળિના

હોળીમાં હલકાઈ દેખાડનાર કૃત્યોની સમીક્ષા.

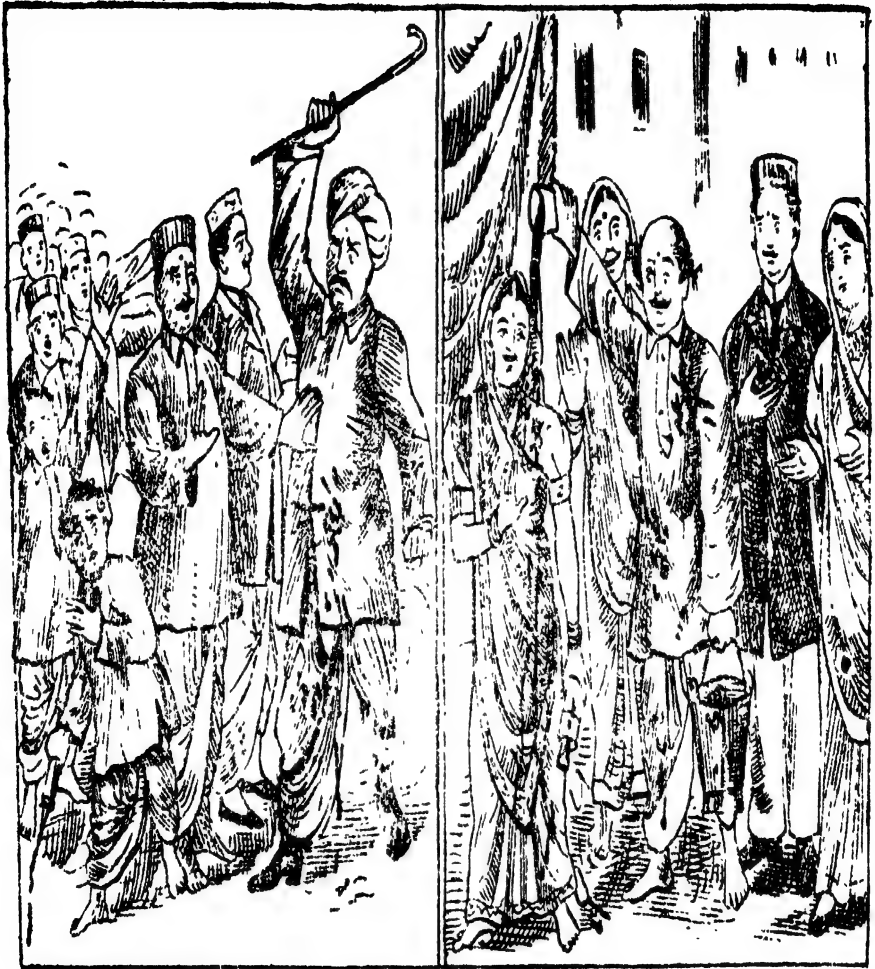
સામ્રાટ સૃષ્ટિમાં સારાંનરસાં કૃત્યો તથા રીવાજોની કંઈ ખોટ નથી. સુધરેલા ગણુતા દેશોમાં તથા મુસલમાન પ્રજાની તાલુતના વખતની ધામધૂમમાં હોળીને લગતાં થોડાં ઘણાં તોફાનો જોવામાં આવેછે, પરંતુ આંખ કાન તથા નાકને લાજ લગાડે તેવા દેખાવો અથવા અપશબ્દો હિન્દુસ્તાન શિવાય ખીજે હયાતી ધરાવતા હોય એવું જાણવામાં આવ્યું નથી. જગતમાં પદાર્થો તથા મનુષ્યોને બહારનાં કારણો જોડતાં નથી, પરંતુ તેનો આધાર અંતરના કારણપર રહેલો છે, તે ખીના નીચેના કાચથી રપટ થાય છે.

ઊપજાતિ.

જોડે જનો અંતર કાઢી હેતુ,
સાંધે તટો જેમ રહીજ સેતુ;
નથી થતો પ્રેમ ધરી ઉપાધી,
બાહર કરણો લેવાં ન સાધી.

નવ જોડાનું હાલોપુજન, ઘોકરાગાની ચાલુવામ કુન્ન નથા પોલીસ અમલદારના એમ. (અચાર્યસંલેખ)

આવરૂદ્ધરંગથી ઉશ્કરાયેલ માણસનું પામકુમો [એક સ્ત્રી પુરુષ રંગના ખેંધે, તે સુધરેલ જોડુ જોઈને સુગાયછે]

પક્ષો ખીલે, જેમ રહી પ્રકાશે,
 ખીડાય સૂર્યાસ્ત થતાંજ સાથે!
 નાથે રચ્યા જે મણિ ચન્દ્રહીરા,
 જળે ઝલે છે, થઈને અધીરા.

૬

મીથુત નાથકવિઃ

આર્યોમાં ક્યારથી બાળકગન શરૂ થયાં તેનું પ્રમાણ આ સ્થળે
 અધિવાની જરૂર નથી, પણ આ તોફાની રીતરીવાજનો તે આંતરિક
 કારણ સાથે સંબંધ હોવાનું સંભવે છે. નાનાં કુમળાં બાલક જેઓ
 પોતે શું બોલે છે, તેનું પોતાને જ્ઞાન નથી અર્થાત્ પશુપ્રેરણાથી
 બોલતા હોય તેને મોટા અણુસમજી ઉત્તેજન આપે, રાગઓ, રાજ્યનક
 અમલદારો, સદ્ગુહસ્થો તથા સજ્જારીઓ તેમનું વગર અટકાયતે
 અવજી કરે અને કેટલાક તેથી આનન્દ મેળવે—આ બધી બાબત આપણા
 દેશમાં પ્રાચીન કાળનું ગૌરવ ધરાવી ચલાવી હોવામાં આવે એ અદ્ભૂત
 આશ્ચર્ય નહિ તો બીજું શું? મનુષ્યો જેવું બોલે તેવી ચેષ્ટા કરે અને
 તેમાંથી બહાર થોડે અંશે આચરણ કરે, એ નિર્વિવાદ બાબત છે.
 નાનાં બાળકોમાં જન્મતા દુરાચારોની વૃદ્ધિ થવામાં આવા તહેવારો
 કારણભૂત છે. તેઓ આવા રીવાજથી અનેક અપલક્ષણો સીખે છે.
 તેથી જામે વખતે દેશની દુર્દશાનો અંકુર વધીને કંગાળપણું ઉત્પન્ન
 કરે છે, જેનેમાટે નીચેનું કાવ્ય સારો ખ્યાલ આપે છે:-

શાફલ વિકીડિત.

કુંગાજો થઈ વિચરે જગતમાં, શર્માઈ પહેલાં જરી,
 શર્મીન્દા કદિ થાય તેજ ઘટવા, શારીર શક્તી ખરી;
 આયે જ્યાંનિજ તેજની વિગણના, પસ્તાય તે ખેદથી,
 ખેદોથી બહુ શોક થાય મનમાં; મુંઝાય એ લેદથી. ૧
 નીચુદ્ધિ પછી થાય તેહ જનમાં, સ્મૃતિ ન ધારે ધરી,
 તેનો નાશ થતાં પશુ સમ થઈ, જોયે ન માયા હરી,
 તોયે તે નવ પામશે મરણમાં, શાન્તિ ન સારી કદી,
 હાહાશાં ! આ નાથજીવ તમને, રીખે કહું શું વદી ? ૨

શ્રીયુત નાથકવિ.

હવે આપણે કહેશું કે દુનિયા સઘળીએ આપણું અનાદિકાળનું
 ગૌરવ હરી લીધું તો તેમાં વાંક કોનો ? ઉધાડે પારણે ધરમાં જોખમ
 રાખી ભરઉંઘમાં સુતા હોષએ અને માલમિલકત નિશ્ચાયરો ચોરી
 જાય તેમાં તેમનો શું અપરાધ ? આવા રીત રીવાજને
 ધર્મનું કારણ માની વેળાસરની અટકાયત ન થાય તેટલું જોખમ
 અહીંની પ્રજાનેજ વેઠવાનું છે. જ્યારે સર્વની ખાત્રી થઈ કે ધર્મ
 કર્મમાં આપાલવૃદ્ધ સુધી અપશબ્દો, કુત્સિત ચાળાઓ તથા કુત્સિત
 કર્મો હોયજ નહિ, ત્યારે તેટલા કામપુરતી શરવાતની રાજ્ય કરતી સત્તાથી પણ

અટકાયત કેમ ન કરાવવી ? નિર્દોષ બાબતો બને ત્યાંસુધી વાંધો નથી. માબાપો, મોટરાં, ગુરજનો વગેરે ગમેતેવું બાળકોનું બોલેલું વહેવારને બહાને સાંભળી રહે, તે લાઇ ચલવાય એવું કદી હોય તો તે આદેશમાંજ હશે ! અસલના જમાનામાં મર્યાદા ઓળંગવી અથવા આજ્ઞાનોભંગ કરવો તે અત્યંત ભયંકર ગણાતું. નજીવો આજ્ઞાભંગ પણ પરિણામે કષ્ટદાયક નીવડતો. આજ્ઞા તે કેવીકેમન, વાણી અને કર્મથી મનાતી. હાલતો આજ્ઞા માત્ર ભાણુ મૂળાને હીસાબે છે, તેમ સૌને કેટલેક અંશે કથુલ કરવું પડશે; અને જો તે અનુસરાતી હોય તો માત્ર ઉપર ઉપરની સ્વાર્થની તથા ભયની છે. પણ તે અંતરની ધાર્મિક દરજની નથી. હાલમાં યુદ્ધનાં કાર્યોમાં આજ્ઞાંકિતપણું પ્રાચીન ગૌરવ કેટલેક અંશે જોવામાં આવેછે. કેમકે તેમાં દંડ તથા સજાનું પ્રમાણુ તેજ પ્રમાણુમાં છે. ગુરુ શિષ્ય, શેઠ નોકર, ધણી ધણીયાણી તથા મોટાં નાનાં એ આજ્ઞાના અનાદરથી કેટલું કષ્ટ સહન કરેછે તે બીના હવે પછીના વિષયના કાવ્યમાં વાંચવામાં આવશે. ઉપરના વાક્યમાં કહેલાં જોડલાં કેવાં પ્રેમી હોવાં જોઇએ તે નીચેના પદ્યપરથી સમજાશે—

વિષમ હરિગીત.

સુખદુઃખમાં અનુકુળ થઇ પાળે સદા નિજ ધર્મને,
સરખો ગણીજે સમય સધજો, ત્યાજતાં નહી કર્મને;
જેમાં રહેલો હૃદયનો વિશ્રામ જે ઘટતો નથી,
ઘડપણુ વિષેજે વૃદ્ધિ પામી, રસવધારે છે અતી. ૧

કાળે કરી જીવંતો અંતર હોંછે જ્યાહરે,
 રનેહ બહુ પરપકર થઈને મેળવેછે ત્યાહરે;
 કલ્યાણકારી પ્રેમજો શુભ માનવીનો સાંપડે,
 નાથજી દિલ ઉચરે, નહિ જીવ જઈ જીવં પડે ૨

શ્રીયુત નાથકવિઃ

આજ્ઞા ઉદ્ધવનનુ કૃણ.

વિષમ હરિગીત.

આજ્ઞા તણા અક્ષર લઈ અમ દેશખંધુ ચાલજો,
 મુખસંપને આનંદ સેવી, અમરપુરમાં માલજો;
 તેમાં કહિ તમ દોષ શીતાં, ક્ષાન્તિમાંહી વિરામજો;
 લવલેશ ચૂક થતાં જરીએ, પાપનાં કૃણ પામજો. ૧

દોષ આજ્ઞા તોડતાં, દુયોધને શું મેળવ્યું ?
 પાંડવોને દુઃખ દીધું, રાજ નિજ રજ લેળવ્યું;
 અંત તેના હાલ શા ? મહાભારતે કરી કા મજો,
 લવલેશ ચૂક થતાં જરીએ, પાપનાં કૃણ પામજો. ૨

રાવણે વડિલો તંબુ, નહી જાતનેમાંઠયા કદી,
 શમ રઘુની મુઠરી, લઈ આવિયો ખોટું વઢી.

હાથ ખોયા, શીરખોયાં, લાંક ખોઈ નકામજો,
લવલેશ ચૂકથતાં જરીએ, પાપનાં ફળ પામજો. ૩

જયબિજયજે હારે રહ્યા, તે રાક્ષસો થઈ સંચર્યા,
હિરણ્યાક્ષરૂપે એક થાતાં, અવતરી પ્રભુ સંહ્યાં,
નરસીંહરૂપે અન્યને પોહોચારિયો નિજ ધામજો;
લવલેશ ચૂકથતાં જરીએ, પાપનાં ફળ પામજો. ૪

નન્દરાય હુતો પ્રતાપી, અખુટ ધનએ ધારતો,
ચાણક્ય જેવા બ્રાહ્મણો અપમાનથી ધિક્કારતો,
નિજવંશ નાશ કરિ નવેનો, બોળિયું શુભ નામજો,
લવલેશ ચૂકથતાં જરીએ, પાપનાં ફળ પામજો. ૫

હોલી તણાં તોફાન, એ આજ્ઞા તણું અપમાન છે.
લાજ અળગી મૂકતાં સ્વચ્છંદનું સનમાન છે,
રોગને અટકાવવા ધરશે કદિ વીરામજો,
લવલેશ ચૂકથતાં જરીએ, પાપનાં ફળ પામજો. ૬

ધૂળ કાઢવ રંગરેલા તણુ જેમ ચક્ષાયજો,
ઉત્સવો બહુ પ્રેમમાં ઉદયોગધારી પળાયજો;
દેશ આબાદી તણાં એ સર્વ દીસે કામજો,
લવલેશ ચૂકથતાં જરીએ પાપનાં ફળ પામજો. ૭

(૨૦)

હોળીનો હેવાલ આ વાંચો ધરી વિવેકને,
કુચાલ તજવા દેશના એ ધરો મોટી ટેકને.
નાથજી નરમાશથી વહતો રહી નિજ ઠામજો,
લવલેશ ચૂકે યતાં જરીએ, પાપનાં કૃણ પામજો ૮

શ્રી. ના. ક.

૮ સન્નારીઓની આ કાર્યમાં સહાયતા.

રઘુપતિરામં રૂઢયમાં રહેજોરે—એ રાહ.

સખી સહુ શીખ ઉરમાં ધરજોરે,

રહી સુખમાં પતિ નિજ સાથ નિત્ય વીચરજોરે -૨-

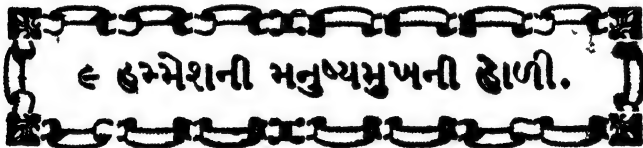
કહું પ્રથમ પતિનું કરજોરે, મન વચન કરમથી વરજોરે,
વીણુ પુછે પગલું ન ભરજો, સખી સહુ શીખ. ૧

હતી જગમાં ચીઓ જે સારીરે, તે નજરે ચડજો તમારીરે,
તેઓ દિસે સુધરવાની ખારી, સખી સહુ શીખ. ૨

કામળ બાળને લાડથી પોષોરે, વળતી તેના ટાળો દોષોરે,
નીત ચાલ રૂડી તેની જોશો, સખી સહુ શીખ. ૩

કુમળું આડળ બાળ્યું વળશેરે, વધ્યે વાળવા લાગ ન મળશેરે.
વિખ સાકરમાં જઈ ભેળશે, સખી સહુ શીખ. ૪

કંથને કેમ કામે સજવારે, યોગ્ય અવસર ચાતાં બનવારે,
 વીનવી કેન્ને કુટેવ તજવા, સખી સહુ શીખ. ૫
 પતિયાળક જે હોળી હરખેરે, રાખધૂળ જે તે નવ પરખેરે,
 અટકાવે ચડ્યાને તે ચરખે, સખી સહુ શીખ. ૬
 જેહ વચન સુણી દીલ દાઝેરે, જેને સાંભળતાં જન લાજેરે,
 કેમ ખોલવાં એ હોળીકાજે, સખી સહુ શીખ. ૭
 બાળકાને બીજે કામ પ્રેરેરે; જરા સખત રહીચીત ઘેરેરે;
 આપો જ્ઞાનાનન્દની દહેરે; સખી સહુ શીખ. ૮
 રંગ રોળી નાણાં નવ નાંખોરે; કડવાં વેણુ મુખે નવ લાખોરે;
 દેશ પૈસે પૈસે ખુવે લાખો; સખી સહુ શીખ. ૯
 દ્વિજ નાથજીની આ વાણીરે; લેજો બહેનો ચિતમાં ગલ્લીરે;
 સહાય કરજો નીત્યે હો શાણો ! સખી સહુ શીખ. ૧૦

આ મૃત્યુલોકમાં મનુષ્યપ્રજા સર્વોત્તમ છે તેથી તેમને પ્રપન્ને આપણે
 લોક માનવલોક અથવા મૃત્યુલોકના નામથી ઓળખાય છે. જ્યારે
 આ લોકમાં મનુષ્યો શ્રેષ્ઠ છે, ત્યારે તેમના આચાર વિચાર શ્રેષ્ઠ હોય
 એવી કલ્પના કરવી સહજ છે. મનુષ્યનાં ચરિત્રોથી દેવતાઓ નિરન્તર
 પ્રસન્ન થયાની વાતો શાસ્ત્રમાં લખી છે, પરંતુ આજના જમાનામાં
 મનુષ્યોના મુખમાં જે હમ્મેશની હોળી છે, તે ક્યારે આલવાશે તેની

કલ્પના કરવી કઠણ છે ! બાર માસમાં હોળીને દિવસે નાનાં મોટાં માણસો અપશબ્દો બોલે છે, તેની અટકાયત થવા માલુ પ્રયત્ન જોઈએ. પણ રોજની મનુષ્યમુખમાં રહેલી હોળીના તહેવારોને હઠાવે તેવી ગાળો અટકાવવાનો કોઈએ ઉપાય કરવો ધાર્યો છે, તો તેનો જવાબ નકારમાંજ આવશે. શું મૂર્ખ મનુષ્યો સમજતાં નથી કે માળેનદીકરીનાવિષે બીજાસ શબ્દો રાત દિવસ કોઈને આધીન થઈને લવતાં શરમાતાજ નથી ? આવા અપશબ્દો મરકરીમાં હેતમાં કે હોળીમાં જન્મ પામતા હોય તો પણ શું તેઓ ક્ષમાને પાત્ર છે ? તમામ જાતોમાં હર હમ્મેશ વાતેવાતે અપશબ્દોનો પ્રવાહ ચાલ્યા કરે છે તેનું મૂળ કારણ શું હશે તે કોઈએ શોધ કરી છે ? સારાં સારાં ખાનદાન મનુષ્યો કદાચ તેઓ ઉમ્મરમાં નાનાં હોય કે મોટાં તોપણ તેઓના મુખમાંથી બચંકર કારણોથી અથવા સાધારણ કારણોથી જે અપશબ્દો તથા ગાળોની વૃદ્ધિ થાય છે, તે કદી કોઈ કાળે અટકશે કે તે તો જમાનાના સુધારાની સાથે સુધરીને કદાચ વૃદ્ધિ પામશે ! બાળકો, સ્ત્રીઓ કે મનુષ્યમાં જે ગાળાગાળી કે અપશબ્દોની અન્યથા બરેલી અજમાયેશ થાય છે, અને જે ઘણીવાર સહન કરી લેવાથી ઉત્તેજન પામે છે તેને અટકાવવાનો રામબાણુ ઉપાય તો એ છે કે પરસ્પરના સમાગમમાં આવનાર ઉંચી કીસમનાં માણસોએ આ જાતના હલકા ખવાસના મનુષ્યોની જીભપર દાવપેચથી પણ કાણુ મેળવવો અને જેમ બને તેમ તેવા શબ્દોનાં જન્મસ્થાન કુસંગ તથા નીચ-સેવાથી અળખા રહેવા નિરંતર પ્રયાસ કરવો, એ પવિત્ર ફરજ છે એમ સમજવું. અનેક ગળોનો તથા અપશબ્દોનો વપરાશ એ દેશની બેદરકારી, આળસ, ઉદ્દેગની નબળાઈ, કુસંગ તથા કુજતપણીની નિશાની છે, મારે તે નિશાની ભુંસી નાખવા સતતમહેનત કરવી જોઈએ.

૧૦ હુતાશનીનું સંભવિત રહસ્ય.

સંસ્કૃતમાં અગ્નિને હુતાશન કહે છે, તેનો હુત એટલે હોમેલું અને અશન એટલે ખાવું અર્થાત્ જે કંઈ શાસ્ત્ર વિધિથી હોમેલું હોય તે ખાનાર એટલે અગ્નિ તેનું યજ્ઞવિધિમાં મુખ્ય આધાન થાય છે, ને કામણુ માસની પુનેમ ને વખતે કરવાનું સિદ્ધ થયેલું જુના કાળનું યજ્ઞ વિધાન છે. ઠેકાણે ઠેકાણે યજ્ઞો કરવાથી જુદા જુદા દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે. તે ઉપરાન્ત કુદરતી નિયમ પ્રમાણે હુતાશની પહેલાં ટાઢ નરમ પડે છે અને ગરમીનું જોર વધે છે અને તાપ પણ વધવા માંડે છે. જ્યારે યજ્ઞોનો ધૂમાડો વાતા વરણમાં ચડે છે ત્યારે તેની વરાળરૂપે વિકૃતિ થાય છે, જોકે વાદળાંની ઉત્પત્તિ ધૂમાડો તેજ, જગા અને વાયુથી થાય છે. એમ મેઘદત્ત નામના કાળીદાસ કવિના સુપ્રસિદ્ધ કાવ્યમાં લખેલું છે. જ્યારે આવા અનેક યજ્ઞોનો ધૂમાડો એકઠો થઈ આકાશમાં સેંકડો વરસાદનાં વાદળાં આવે છે ત્યારે જે અઢી માસ પછી વરસાદ બહુસારો પડે છે અને વૃષ્ટિથી અથોક ધાન્યની ઉત્પત્તિ થતાં વિવિધ પ્રજા સારી રીતે પોષાય છે. જુના કાળમાં ઘણું અર્ધ ધાર્યા પ્રમાણમાં વરસાદ થતો. હવે લોકોમાં પુણ્યની વૃદ્ધિ ઘટવા માંડી, શાસ્ત્રની અર્ધા નરમ પડવા માંડી તથા જુના નવા વિચારના વમળમાં વિવિધ હિન્દની પ્રજા ચકડોલે ચડેલ થઈ છે, તેથી અનેક પ્રકારની વિષમતા તથા વિચિત્રતા જોવાય છે. જે આ તહેવારોમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં યજ્ઞોરૂપે રૂપાન્તર થાય તો આશા છે કે વરસાદ પાણી સારાં થઈ પ્રજાની આખાદીમાં અવશ્ય વધારો થાય.

૧૧ હોલીના હવાલનો ઉપસંહાર.

હે દેશ બંધુઓ તથા દેશ ભગીનીઓ ! આ પ્રમાણે આ જુના કાળથી કાંઈ અળભણ્યાં કારણોએ જડમૂળ ઘાલી ખેડેલા તહેવારોની રીતભાતમાં સુધારો કરવા તથા એ દિવસો લાભકારકરીતે ઉજવવા આપને યથા શક્તિ ગદ્ય તથા પદ્યથી જે જે ખોલો કહેવામાંઆ લઘુ પુસ્તકે કાર્ય કર્યું છે, તે આપ સર્વને સહાયરૂપ નીવડે એવી મારી, પ્રભુપ્રત્યે પ્રાર્થના છે. એવટની,

શુભાકાંક્ષા.

ભુજંગી.

રહો સૌ શરીરે સુખી દિન રાતો,
જુઓ આ અને આવતી સુપ્રભાતો,
મળો મિત્ર સ્નાત્ર અને પુત્ર પ્રેમી,
વધૂ ંહાલી યાઓ તથા એક નેમી ૧
ચહો નિત્ય વીઢયા તાણું સુખ લેવા,
મળે વિત્ત જેથી બને દેશ સેવા,

(૨૫)

યશસ્વી થઈ તેજશી થાવ તાતા,
- વહે નાથજી વંદીને ભૂમિમાતા ૨

વિષમ હરિગીત.

પવન પાણી અનજે મનુજે તણે। આધારછે,
સૃષ્ટી સ્થિતિ નીલાવવા, એ પ્રભુને। ઉપકારછે,
ઉપકાર એનો યાચવા, શુભ દિન આજે સાંપડ્યો,
હોળી તણે હેવાલ આ ચિતમાંહીજે આવી ચડ્યો ।
મનુની પ્રજા આ જગતમાં જે હાલ કળે છે પડી,
શાન્તિ પામે તેહ સર્વે, આજ ઉર મહિ ખડી,
ધન ધાન્યને સંતાનની વૃદ્ધિ પ્રભુ તમ આપજો.
નાથજીવનની ઉપાધિ આધિ વ્યાધિ કાપજો. ૨

શુભં કૃયાત્.

હિંદુસ્તાનમાં જુદા જુદા ભાગોમાં દુષ્કાળે વર્તીવેલો ત્રાસ.

હુદ્દેવે આપણા દેશમાં વારંવાર ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યા કરે છે. ચાલુ વર્ષમાં બાંકુરા (બંગાળ) રજપુતાના તથા કચ્છ અને કાઠીયાવાડમાં દુષ્કાળ પડ્યા છે. ઉપલે સર્વ ઠેકાણે વર્ષાદ અત્યંત ઓછો પડવાથી અનાજ તથા ધાસચારાની ખડુજ તંગી છે અને દુષ્કાળ એટલો તો સખત છે. કે મનુષ્યો તથા જાનવરો મોટી સંખ્યામાં મૃત્યુને શરણુ થાય છે અને માખાપો પોતાના જાલા બાલકોને ખોરાકની તંગીને લીધે વેચેછે. દોરો પાણીને મૂલ્યે વેચાયછે. ઉપલા ભાગોમાં પ્રસરેલું સંકટ કંઈક અંશે શક્ય હોય તેટલું દુર કરવા આપણી મુંબઈ નગરીમાં સદ્ગૃહસ્થોની એક વગવાલી કમીટી શેઠ પુરષોત્તમદાસ શંકરદાસનાં પ્રમુખપણા હેઠળ નીમાઈ છે. તેમજ સન્નારીઓની એક કમેટી ચોજાય છે, તો પ્રત્યેક ઉદાર દીલના બંધુઓ તથા ભગિનીને નમ્રતા પૂર્વક વીનંતી કરવામાં આવેછે કે દુષ્કાળ નીવારણુ ફંડને ઉદારતાથી મદદ કરવા સુકથો નહીં. પૈસાની મદદ નીચલેઠેકાણે મોકલવા કૃપા કરશે.

૨૮૫. ખટાઉ મકનજીનું
મકાન. બઝારગેટ, કોટ
મુંબઈ.

લી. તાપીદાસ દુ. સંધવી.
જા. ઓ. સેક્રેટરી, દુષ્કાળ નીવારણુ ફંડ.

જુની અને વિશ્વાસ પાત્ર દુકાન.

મેતા મગનલાલ છગનલાલ જવેરી.

દરેક જાતના ચોખી ચાંદીના ફેન્સી દાગીના
તથા વાસણો અને સોનાના તમામ
જાતના ફેશનેબલ મશીન પાલીશના
તથા ઝવેરાતના દાગીના બના-
વનાર તથા વેચનાર.

વેપારી સંસાદો માટે તમામ જાતના સોનાના તથા
ચાંદીના જથ્થાબંધ માલ તૈયાર રાખી શકાયા આવે છે.

માલ સારો અને ભાવ કીફાયત રાખ્યા છે.

શેઠ સખારામ મંજારામના માળામાં દુકાન નં° ૩૬-૪૦,

સુતારચાલ-મુંબઈ.

મરાઠા મિત્ર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ

ઠાકુરદાર નાનાશંકરશેટની વાંડી મુંબઈ.

આ છાપખાનામાં ઈંગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી, જોખવર્ક, શુકવર્ક, લગ્નપત્રિકા, આમંત્રણ પત્રિકા, બીલબુકેટ, આંકડાંઓ કાર્ડો, હુંડીઓ વગેરે હરએક પ્રકારનું કામ સુંદર અને સુશો-
ભિત પણ કિશ્કાયત ભાવે છાપી આપવામાં આવે છે. એક વખત ખાતરી કરવી.

TIME IS MORE VALUABLE THAN MONEY.

The Quick Coaching Classes in Sanskrit. Inteded
for High School and College Students.

For further particulars apply to:-

Mavji Sunderji's Shastri N. M. VYAS, B. A.
and floor, Holichakla,
FORT, BOMBAY. The Teacher and Proprietor.

વેપારી શરફેના યરનો જથ્થાબંધ માલ તદ્દયાર રાખવામાં આવે છે.

NARANDAS & PRABHASHANKER & Co.

Pure Country Gold & Silver fashionable Ornaments of all sorts & Pots Makers & Sellers.

ડા. નારણદાસ એન્ડ પ્રભાશંકરની કુંપની.

Shop No. 22-24, Sutar Chawl BOMBAY,

ચોખી ગામઠી ચાંદીના તથા સોનાના ચાલુ ફેશનના તમામ દાગીના તથા વાંશણો બનાવનાર અને વેચનાર.

અમારે ત્યાં ચાંદીના સર્વ જાતનાં પાંખજર, અઠાસીઆ, કડોલી, શાંકલા, સાંઠલી ધુધરી જેર જળરી. વક્ષીઆ, કંદોરા, બટન, છેડા, ત્યાં વાસણો, વગેરે તમામ જાતનો માલ અમારા કારખાનામાં બનાવી મોટા જથ્થામાં તદ્દયાર રાખવામાં આવે છે. તેમજ વેપારી શરફેને પૌશ્ચાંતો માલ ઓછી મજૂરીથી ટેમસર પુરો પાડવામાં આવે છે. બહારગામના ઓરડરો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે. એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરવા ભલામણ કરીએ છીએ.

દુકાન નંબર ૨૨-૨૪, સુતાર ચાલ, મુંબઈ.

બહેર પ્રજાને વિનંતિ.

ગુજરાતી સાહિત્યને ઉન્નેજન આપવાની વાતો અનેક પ્રકારે થાય છે, પરંતુ તે કર્તવ્યરીતે દર્શાવવામાં જ્યારે તરબર વર્ગ તરફ થશે ત્યારેજ વિદ્વાનોનો કેસાહ વધશે. નાનાથી મોટા થવાય. તેમ આવા પ્રાસંગિક નાના લેખો નીકળે છે, તેની નકલો પૈસાપાત્ર વર્ગ જથ્થાબંધ ખરીદે અને પોતાને નામે સ્વીયાળકો તથા સામાન્ય સ્થિતિના મનુષ્યોમાં વહેંચે તો તે બાંહેણી લોકોપકારક તથા બગર રહેશે નહિ. આ લઘાલના વખતમાં સર્વ વસ્તુઓ હદ ઉપરાંત મોંઘી છે, તેનો ખ્યાલ મેળવવા ખાત્રી કરવાનેજ ખર્ચ પડે. આ પુસ્તકની ખર્ચના પ્રમાણમાં નામની કિંમતજ છે, એમ સમજવું. તેનો આશય એવો છે કે વિશેષ માણસો સોંધી કીંમતે વાંચી શકે તથા જથ્થાબંધ લેનાર તેમને વહેંચી શકે. ગુજરાતી સમજનાર સર્વ કામને આ નાનું પુસ્તક ઉપયોગી છે.

લી -કર્તા.

વર્તમાન પત્રકારોએ એકે અવાજે વખાણેલું
ગુજરાતી સાહિત્યનું કર્મક્ષેત્ર. ઉત્તમ પુસ્તક.

અથવા

મનુષ્યની ચઢતીના ઉપાયો.

ક્રીંમત એક રૂપીઆ.

કર્તા:-શાસ્ત્રી નાથજી મોહનજી વ્યાસ, બી.એ.
તથા વૈદ્ય જાદવજી ત્રીકમજી આચાર્ય.

અન્યરચના.

આ અંશનાં (૧) આત્મશક્તિની ઓળખાણ (૨) સંકલ્પ
(૩) સાધના, અને (૪) સિદ્ધિ એવાં ચાર પ્રકરણો છે. પહેલા
પ્રકરણમાં આત્મશક્તિનું (ઈચ્છાશક્તિનું) સ્વરૂપ બતાવેલું
તેનાં (૧) સાત્ત્વિક (૨) રાજસિક અને (૩) તામસિક
એવાં ત્રણ ભેદો પાડીને તેનાં ઉદાહરણ આપ્યાં છે.

ગુજરાતી ભાષામાં પહેલું વહેલું પુસ્તક.

શુક્લ યજુર્વેદની અષ્ટાધ્યાયી રૂઢી.

મૂળ સહિત શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાન્તર.

આવૃત્તિ બીજી—ક્રીંમત આઠ આના.

કર્તા:-શાસ્ત્રી નાથજી વિ. મોહનજી વ્યાસ. બી.એ.

મળવાનું ઠેકાણું:-કર્તા પાસેથી, કોટ હોલીચકલા મા-
વજી સુંદરજીના માળા. અથવા પંડિત નારાયણ મુળજીની કં.
કાલકાદેવીરોડ, તેલરાડી મું.ગ.

લોહી સુધારવા માટે સૌથી સરસ.

ડૉ. વાંમન ગોપાળનું જગપ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રીય

આયોડાઇઝડ

સાર્સા પરિલા

જેનો લાખો દરદીએ એ ઉપયોગ કરી પોતાની નીરાશા દુર
કીધી છે. આ સારસા પરીજ્ઞાનગટેજા લોકીયી થતાં

દરદો માટે એક ફનેહમંદ

અકસીર ઇલાજ છે.

અને આજ ૬૦ વરસથી એક સરખી રીતે માન પ.મેલું છે.

શીશી એકનો રૂ. ૧।

પેસ્ટ ખર્ચ જુદું.

આર શીશી એકદમ મંગ વનારને રૂ. ૪।।-(પેસ્ટેજ સાથે.)

ડો. ગડિતમરાવ કેશવ અને સન.

હાકુરદ્વાર-મુંબઈ.

